

Slovensko *va* v kontekstu slovenskih in slovanskih osebnih zaimkov za dvojino

Alenka Šivic-Dular

IZVLEČEK: V članku se analizira besedica va, ki je pojavlja na štirih mestih v legendarni pesmi Sveti Tomaž umrje, od tega dvakrat v funkciji osebnega zaimka za 2. os. dv., dvakrat pa v funkciji števnikova dva. Z analizo funkcionalnih, dialektoloških in primerjalnojezikoslovnih vidikov besedice va se skuša pojasniti njen izvor, tj. ali gre za ohranjeni praslovanski arhaizem ali pa za inovativno enakozvočnico.

ABSTRACT: The word va appears in four places in the legendary poem Sveti Tomaž umrje (Holy Thomas Dies), twice as the personal pronoun for the 2nd p. d., and twice as the numeral two. The analysis of the functional, dialectological and comparative-linguistic aspects of the word va attempts to explain its origin, i.e. whether it is the preserved ancient Slavonic archaism or an innovative homonym.

Zapisane ljudske pesmi niso zanesljiv in sistematičen vir¹ za preučevanje glasoslovnih značilnosti v govorih, čeprav poznamo kraj zapisa in pogosto tudi pevca. Že prvi zapisovalci so jih poknjiževali, ko so izvorno govorniki jezik prevajali v pisanega, vendar pa stopnja normativnih posegov v govorno besedo ni razvidna in navadno ni podrobneje pojasnjena. To je lahko še posebej problematično v primerih, ko zunaj pesmi ali lokalnega govora oblike (besede) nimajo ustreznice ali vzporednic. Kljub temu pa iz ljudskih pesmi navajajo posamezne besede slovarji (npr. Pleteršnikov slovar), slovnične oblike pa tudi znanstvena dela (npr. morfologija Frana Ramovša). V tem smislu so kot potencialni vir zanimivi ustaljeni jezikovni vzorci (klišeji), ki zaradi svoje ritmiziranosti in tradicionalizma sporadično utegnejo ohraniti kako jezikovno prvino ali vsebino, ki sicer sega daleč v jezikovno in drugo preteklost in ki jih raziskujejo sodobne antropološke in kulturološke študije².

Tako je v pesmi *Sveti Tomaž umrje* moja pozornost pritegnila besedica *va*. Pesem je bila objavljena v reprezentativnih izdajah slovenskih ljudskih pesmi, in sicer z gornjim naslovom v *Slovenskih narodnih pesmih* (SNP I, št. 581) urednika

¹ MERHAR 1961, 146.

² Prim. tovrstna dela V.V. Ivanova in V.N. Toporova, B. Sikimić, A. Lome, M. Mencej, K. Škrubej itd.

Karla Štreklja in z naslovom *Smrt svetega Tomaža v Slovenskih ljudskih pesmih* (SLP II) urednikov Zmage Kumer, Milka Matičetova in Valensa Voduška³. Obe objavi sta vzeti iz rokopisne zbirke Oroslava Cafa (oznaka: CO III, 57–58)⁴, ki je pesem zapisal po pripovedovanju ljudske pevke Marinke Bobnice⁵. Pesem se uvršča med pripovedne, po ugotovitvah Zmaga Šmitka pa pesmi o svetem Tomažu vsebujejo tudi zelo stare motive, ki se prek posameznih sestavin navezujejo celo na antično izročilo (ŠMITEK 1998, 139–156).

Pesem *Sveti Tomaž umrje* obsega 45 vrstic; razdeljene so v 4 kitice z naslednjim številom vrstic 13 – 13 – 10 – 9 (SNP I) oziroma v dvovrstične kitice (SLP II)⁶. Objavljeni pesmi se med seboj razlikujeta po nebistvenih podrobnostih, npr. po grafičnem podajanju posameznih samoglasnikov ali pa po redkih redaktorskih posegih v izvorni Cafov zapis. Pesem je mogoče razdeliti v dva dela, tako da prvi del sestavlja 21 vrstic pripovednega besedila (opisovanja), drugi del pa 24 vrstic dvogovora med svetim Tomažem in tremi pari sogovornikov (ogovorjencev) oziroma tremi »dvojinskimi« osebki⁷: *volka dva*, *vranova dva* in *golobca dva*. Dvojinske oblike

³ V drugi izdaji (tj. *Slovenske ljudske pesmi II*, Pripovedne pesmi, Ljubljana, Slovenska matica 1981, str. 395–396, št. 119/3) sta z istim krovnim naslovom pod številčkama 119/1 in 119/2 natisnjeni še dve pesmi s podobnim motivom: prvo je pred letom 1824 v okolici Vidma ob Ščavnici zapisal neznanec (zapisana v rokopisni Pesmarici iz Slovenskih goric XI, 1.5), druga pesem, ki izvira iz Lovrenca na Dravskem polju, pa obsega samo nekaj verzov, ki jih je februarja 1939 Francetu Maroltu zapela 86-letna Micika Hiršman, po domače Črvica, z dodanim notnim zapisom.

⁴ Cafovo zapuščino (=CO) sestavljajo tri knjižice iz leta 1844 in knjižica iz leta 1855, hrani pa jo Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana) pod signaturo Ms. 482; pesmi so bile zapisane januarja in februarja 1845 (SLP I, XXVII).

⁵ O Marinki Bobnici se ne ve veliko, prav tako tudi ne o drugih pevkah in pevcih zlasti starejše dobe, zato bi bila osvetlitev njihovih biografij zelo dobrodošla (SLP I, XX–XXI). Iz kazala pevcev in pevk v *Slovenskih ljudskih pesmih* izvemo, da je bila Bobnica 70-letna ženska iz Morja pri Framu (SLP II, 611) oziroma »stara Morkinja« (SLP IV, 773) in da je leta 1844 Cafu zapela na ducate pesmi, ob katerih »nepričakovano zaslutimo pevsko repertoarno in oblikovno bogastvo pred zatonom 18. stoletja (ker se pevci ponavadi nauče peti v mladosti)«. Samo v SLP I–IV je natisnjenih 20 njenih pripovednih pesmi. – Naselje Morje je razloženo naselje med Zgornjo Polskavo in Framom ob (magistralni) cesti Celje – Maribor, njegovo gručasto jedro obdajajo zaselki, razkropljeni po krajnih vesinah Pohorja in po valovitem obrobju Dravskega polja. (KLS IV, 236–237). – V imenski obliki *Bobnica* se najverjetneje skriva ženska oblika (feminativ) k priimku ali hišnemu imenu **Boben*. Podatkov o tem hišnem imenu v Morju nimam, med slovenskimi priimki z osnovo *Bobn-* pa najdemo tudi na Štajerskem naslednje: *Bobnar* (areal: Kamnik, Kranj, Krško, Litija, Celje, Ljubljana-okolica, Novo mesto, Maribor), *Bobnarič* (areal: Ptuj), *Bobner* (areal: Celje, Novo mesto, Maribor), *Bobnič* (areal: Krško, Laško, Celje, Brežice), *Bobnjar* (areal: Ptuj, Litija) (ZSSP 1974, 44).

⁶ Izhajajoč iz natisa v SLP II, št. 119, je pesem je dvakrat objavil tudi Vlado Nartnik, vendar pa pod nepričakovanim naslovom *Zveličani svetnik* (NARTNIK 1989, 194; NARTNIK 1998/99, 79) in z bistvenimi jezikovnimi posegi v samo besedilo. V tem članku izhajam iz natisa v SNP I.

⁷ V ljudskih pesmih v dvogovorih prevladujejo »edninski« osebki (tj. izraženi z glagolskimi oblikami v ednini) in »množinski« osebki (tj. izraženi z glagolskimi oblikami v

pri samostalnikih in pridevniki (moškega) spola najdemo tako v pripovednem kot tudi v dvogovornem delu pesmi (prim. *siva volka*, *vrana*, *golobca*), samostalnike pa pogosto spremlja števniki *dva* kot invertirani ujemalni prilastek (prim. *siva volka dva*, *vrana dva*, *golobca dva* namesto slogovno nezaznamovanega *dva siva volka*, *dva vrana*, *dva golobca*). Dvojinske oblike za 3. os. vsebujejo povedki v pripovednem delu pesmi (prim. *prišla sta*, *dobila sta*, *nesla sta*), glagolske oblike za 2. os. dv. uporablja sveti Tomaž v svojih ogovorih (prim. *počajta* in *čajta*; *hočeta*, *dobita*; *bota dobila*; *prišla sta*; *bi rada* itd.), tiste za 1. os. dv. pa ogovorjenca v svojih odgovorih (npr. *bî rada*, *hočeva* in *čeva*).

Nenavadna besedica *va* se pojavlja samo štirikrat, in sicer izključno v dvogovorih in samo v tej pesmi. Še več, pojavlja se samo v vrsticah, ki jih izgovarja sveti Tomaž, tako v ogovorih kot tudi svojih odgovorih ogovorjencema: dvakrat v prvi in dvakrat v drugi vrstici štirih funkcionalno in vsebinsko tesneje povezanih dvostišij (z naslednjim številom zlogov: 7–9; 8–9; 8–9; 8–9; krepko natisnjene številke označujejo vrstice, ki vsebujejo besedico *va*):

1.1 »*Hola, hola, volka dva*,

Kaj bi pak rada va od mene?« (SNP I, št. 581, vrstica 6)

1.2 *Počajta, čajta, volka va*, (SNP I, št. 581, vrstica 9)

da bode solnce zahajalo,

2.1 *Holaj, holaj vranova va*, (SNP I, št. 581, vrstica 18)

Kaj hočeta od mene imět'?

2.2 *Počajta le, vranova dva*,

/.../

/.../

Te dobita va moje meso (SNP I, št. 581, vrstica 25).

množini), medtem ko so »dvojinski« osebki (tj. izraženi z glagolskimi oblikami v dvojini) redkejši, še redkejša pa so mesta, ko si v isti pesmi sledita ogovor in odgovor z glagolskimi oblikami v 2. in 1. osebi dvojine. Ogovorjenca – in hkrati tudi odgovarjalca – nastopata kot nedeljiva celota (BELIĆ 1932, 7), v kateri je »eno(tno)st prevladala nad dvojnostjo«, saj ne gre »toliko za dve stvari kot za dvojnost ene same« (JAKOP 2004, 22). Raba števnik *dva* v zvezi z ogovorjencema to dvojnost še poudarja in hkrati predstavlja stilem, ki je v ljudski pesmi zelo razširjen. Ta stilem se pojavlja tudi v rezijanski pesmi *Godec pred peklom* (SLP I, št. 48/18–28) – ki motivno prav tako spada med najstarejše –, v kateri sveti Sintilavdič ogovarja »dvojinska« osebka (tj. mater in očeta; dva brata) z glagolskimi oblikami za 2. os. dv. (prim. *Bratra dva*, ko *sta foláwala*? (48/21–Osojane; SLP I, str. 274); Kobej *ste dělala vedwa* bratíca, / ke *plešata* ta pö paklë? (48/24–Bila; SLP I, str. 278)), onadva pa mu odgovarjata z glagolskimi oblikami za 1. os. dv. (prim. *Sawá* se smëala judín / nu fáme in *fámawala*, njen *dánčawa* ta po paklë (48/21–Osojane; SLP I, str. 274); *Sawá venášala* fáme judín! (48/24–Bila; SLP I, str. 278)). Vendar pa se v pesmi besedica *va* ne pojavlja.

Besedico *va* zaman iščemo po slovenskih slovarjih, omenjena ni v opombah K. Štreklja k tej pesmi (SNP I), prav tako ne v slovarčku manj razumljivih besed (SLP II) ali v F. Ramovševi morfologiji slovenskega jezika. Kot prežitek praslovanskega osebnega zaimka za 2. os. dv. **va* 'vidva' jo je v zapisu *vá* in brez dokazovanja prvi razložil Vlado Nartnik (NARTNIK 1988, 376; NARTNIK 1998/99, 78d.), za njim pa je razlago kot jezikovno dejstvo prevzela T. Jakop in ji celo pripisala daljnosežen vpliv na oblikovanje sistema dvojinjskih osebnih zaimkov v slovenščini (JAKOP 2004, 168).

Zdi se logično, da se v vrsticah z velelnikoma *počajta*, *čajta* in medmetoma *hola*, *holaj* samostalnik, ki izkazuje obliko im. dv., uporabljajo v pomenu zvalnika. Tudi besedica *va* se pojavlja v vrsticah z velelnikoma (*počajta*, *čajta*) in medmetoma (*hola*, *holaj*), pogojnikom (*bi rada*) in oblikovnim sedanjikom (*dobita*), in sicer v povezavi s samostalnikom ali pa brez nje.

1. V strukturno in leksikalno primerljivo ubesedenih vrsticah, ki vsebujejo velelnik ali medmet, besedica *va* alternira s števnikom *dva*: */h/ola*, *hola*, *volka dva* – */h/olaj*, *holaj vranova va*⁸ (ogovor svetega Tomaža) in */p/očajta*, *čajta*, *volka va* – */p/očajta le*, *vranova dva* (odgovor svetega Tomaža); pri tretjem paru »dvojinjskih« osebkov pa nastopa izključno števnik *dva*: */p/očajta le*, *golobca dva* (odgovor svetega Tomaža). Torej, v dveh vrsticah je uporabljen nedvomni stilem, razvidni invertirani ujemalni prilastek *dva*⁹, v drugih dveh vrsticah pa besedica *va*, katere pomen (in funkcijo) lahko opredeljujemo samo posredno. Zaradi položaja v vrstici ne moremo misliti na kako »mašilo«, mogoče pa je prav tako izhajati iz besednih zvez s števnikom *dva* (tj. *vranova va* in *volka va* < **vranova dva* in **volka dva*) ob predpostavki, da je besedica *va* ostanek obrušenega števnik *dva*¹⁰. Same obrusitve ni lahko pojasniti, saj bi se pomensko razpoznavna beseda *dva* »prevajala« v pomensko nerazvidni *va*. Druga možnost interpretacije je domnevanje pristavka (apozicije) **vidva* (tj. **volka vidva*, **vranova vidva*), ki je sicer v pesmih lahko tudi invertiran **vidva volka*, prim. */k/obej ste dělala vedwa bratića*, */ke plešata ta pö paklě?«/ »/s/awá venášala fáme judin!* (48/24–Bila; SLP I, str. 278), kjer je samostalnik *bratića* (dodatni) pristavek k osebnemu zaimku *vidva*.
2. Dvakrat pa se besedica *va* pojavlja na mestih, kjer je ni mogoče razumeti drugače kot v pomenu osebnega zaimka *vidva*, saj ne stoji ob samostalniku, ampak kot pristavek poudarja 2. os. dv., izraženo z glagolom: */k/aj bi pak rada*

⁸ Golobčka kot tretji »dvojinjski« osebek pa sveti Tomaž ogovori kar neposredno s ponovitvijo vprašanja: »Kaj četa od mene, golobca imět? / »Kaj četa od mene, golobca imět?«.

⁹ Števnik *dva* se tudi v pripovednem besedilu pesmi pojavlja takole: *Prišla sta k njemu volka dva / Prišla siva volka dva; Prišla sta k njemu vrana dva / Prišla sta k njemu vrana dva; K njemu sta prišla golobca dva / K njemu sta prišla golobca dva* namesto nezaznamovanega **dva volka* itd.

¹⁰ Glasovni niz se lahko zelo radikalno obrusi, npr. pomožnik prihodnjega časa za 1. os. dv. *va* < *bova* < *bodeva* (< psl. **bǫde-vě*) je v prekmurski pesmi tako celo zapisan (prim. */t/am va se midva rajtala*; SNP II, št. 1151), vzrok obrusitve pa ni vselej enoumno razložljiv.

va od mene? oziroma /*t/e* dobita *va* moje meso¹¹ (torej v smislu: **kaj bi pak rada vidva od mene* oziroma **te* dobita *vidva* moje meso). Tudi glagol v 2. os. dv. v rezijanski pesmi se v ogovoru dodatno poudarja s pristavkom, osebnim zaimkom *wedwa* 'vidva' (prim. /*k/obej ste dělala wedwa bratića*; 48/24–Bila; SLP I, str. 278), v nadaljevanju pa je s še enim pristavkom (*bratića*) pomenko okrepljen še »dvojinski« osebek. Da gre za neobvezni pristavek, se vidi iz enako ubesedenih verzov, kjer besedica *va* preprosto manjka (prim. /*k/aj hočeta od mene imět* in /*k/aj četa od mene, golobca, imět*; /*t/e bota dobila moje meso*).

Poleg navedenih osebnih zaimkov za 1. in 2. os. dv. se v pesmi *Sveti Tomaž umrje* pojavljajo še naslednji: Od treh mest z razvidnim pomenom im. dv. za 1. os. 'midva' je osebni zaimek dvakrat pomnožen, tj. izražen z izvorno množinskim zaimkom *mî* / *mi* (prim. /*mî* *bî rada tvoje meso, / tvoje meso no tvoje kosti*; /*m/i* *čeva uže od tebe imět / /t/vojo dušo, tvoje teló*), in enkrat sklopljen, tj. izražen s sklopom *mîdva* (prim. /*mîdva* *uže hočeva od tebe imět / /t/voje oči, tvoje meso*)¹². V vrsticah z razvidno glagolsko obliko za 2. os. dv., izraženo s sedanjikom ali prihodnjikom, pa se dvakrat pojavlja besedica *va* (gl. zgoraj), ustreznega osebnega zaimka za 2. os. dv. pa ne najdemo, tj. nobenega izmed vzporednih 1. os. dv., ki se pojavljajo v jeziku M. Bobnice: *vi*, *vidva*, *vija*.

Glede na povedano, je besedico *va* smiselno in nujno raziskati v kontekstu slovenskih in slovanskih narečnih dvojinskih oblik osebnih zaimkov. Psl. dvojinska osebna zaimka **vě* (1. os.) in **va* (2. os.) spadata skupaj s tistimi za ednino (**jazь* in **ty*) in množino (**my* in **vy*) v indoevropsko jezikovno dediščino. Osebni zaimek za 1. os. dv. se je razvil iz debla/korena **ue*-¹³ (prim. got. *wit* < indoevrop. **ue-d*), ki se ponekod pojavlja s podaljšanim samoglasnikom kot **uē*- (prim. psl. **vě* 'midva', avest. *vā*, vedsko *vām* 'midva' < **vā-am* < indoevrop. **uē*-; SZEMERÉNYI 1970, 201; ARUMAA III, 169-171)¹⁴. Oblika psl. im./tož. dv. za 2. os. **va* 'vidva' izhaja iz indoevrop. **uō* in je prvotno omejena na funkcijo tož. dv. (ARUMAA III, 169-171) ter vzporedna s psl. obliko tož. dv. za 1. os. *na* < ie. **nō*. Tudi stranskosklonski osnovi **na*-, **va*- v dv. (prim. *naju*, *nama* in *vaju*, *vama*) in mn. (prim. *nasь*, *namь*, *nami* in *vasь*, *vamь*, *vami*) se navezujeta na indoevrop. debla **nos*, **uos* oziroma **nō*- in

¹¹ V zvezi z golobčkoma pa na funkcionalno istem mestu zgolj glagol v 2. os. dv.: *Kaj hočeta od mene imět?*; *Kaj četa od mene, golobca imět?* in s formalnim prihodnjikom izraženi *Te bota dobila moje meso*.

¹² Drugod v pesmih M. Bobnice se pojavlja še oblika osebnega zaimka *mîja* 'midva': *Postavima si mîja straže tri* (SNP I, št. 149); *Kar sma mîja vkupě dana / Ti moj mož, jaz tvoja žena* (SNP I, št. 337).

¹³ Etimološko naj bi šlo za homonim k indoevrop. zaimku za im. mn. za 2. os. **u-e/os* 'vi', in sicer je na stranskosklonsko deblo edninskega osebnega zaimka za 2. os. **tu*- (prim. **tū* / **tu* 'ti', npr. psl. **ty*) dodana imenska končnica *-es/-os* za im. mn. Podobno naj bi bil iz stranskosklonskega debla edninskega osebnega zaimka za 1. os. *(*e*)*m*- (prim. psl. rod./tož. ed. **me-ne*, *mę* < **mē-m*) z isto končnico *-es/-os* izpeljan tudi indoevrop. zaimek za 1. os. mn. **m-e/os*. (SZEMERÉNYI 1970, 121)

¹⁴ »Dvojinsko« deblo **ue*- z dodano zaimensko končnico *-i* se včasih prevede v im. mn. **ue-i* (prim. sti. *vayám*, got. *weis* 'mi').

* $\underline{u}\bar{o}$ -¹⁵ (s podaljšanim samoglasnikom kot posledico izpada soglasnika v zaimenskem deblu **nos-*, **uos-* pred sklonskimi končnicami na soglasnik) in sklanjata z imenskimi končnicami (SAVČENKO 1974, 243–244).

Gornji sistem praslovanskih dvojinskih oblik za 1. in 2. os. dv. se je večinoma ohranil do zgodovinske dobe, vendar pa se že v stari cerkveni slovanščini pojavljajo inovacije, kot je vdor množinskih oblik v dvojino. V tem smislu se zdi najbolj ranljiv tož. dv., saj sta stari obliki tož. dv. *na* in *va* nadomestila prvotna tož. mn. *ny* in *vy*, prav tako pa je tudi prvotni im. mn. *vy* izpodrinil starejši im. dv. *va* (DIELS 1963 I, 213–214; DIELS 1963 II, 63; BABIČ 2003, 116 in 120). Zaradi tega sta zaimenski obliki *na* in *va* že v starocerkvenoslovanskih spomenikih razmeroma redki; zaimenska oblika za 2. os. *va* je v Savini knjigi in Supraseljskem kodeksu zabeležena v štirih funkcijah, in sicer: im. dv., tož. dv., daj. dv. in tož. mn.:

- a. **Im. dv.:** *radouita va se* χαίρετε (Mt. 28, 9 Sav) poleg/in brez osebnega zaimka: *radouita se* (Zogr. Mar As.Ostr Nik) (SJS 1966, 162).
- b. **Tož. dv.:** *mного molix se bogou za va* 'υπερ 'υμων' (Supr. 297,10; SJS 1966, 162); *sъtvorju va lovьca člověkomъ* (vost. dat. sup. 150, 156) (MIKLOŠIČ 55, geslo *va*).
- c. **Daj. dv.** (tj. »in valore dat. du. pro *вama*«) kot narečna raba: *to ieže va rekъ akы otъcbъ* (Supr. 203,28); *čto va bystъ vьsěxъ člověkъ* (Supr. 212,20; SJS 1966, 162)¹⁶.
- d. **Tož. mn.** v pomenu »pro *васъ*«: *azъ izbraxъ vy otъ mira sego radi nenaviditъ va mirъ* (J 15,19 Sav), ki mu ustreza oblika *vasъ* v drugih spomenikih (prim. Zogr. Mar. Ostr. do Nik.; SJS 1966, 162).

Za staro ruščino navaja Sreznevskij samo dva primera oblike im. dv. *va* v pomenu »vy dvoe; vos; σφω«: *Se vьšedъšema vama vъ gradъ sъręščetъ va člkbъ vъ skoudělъnicě vodou nose* (Jur. ev. p. 1119 g.); *Pavъlъ styi aplъ . stymi hvalami va předivjasja přěsvětъlo věrbnymъ kažetъ stouju vaju doblestъ* (Min. Put. XI v. 77), več pa primerov s stranskosklonskima oblikama *vaju* in *vama* (SREZNEVSKIJ I, 223; geslo *va*)¹⁷.

¹⁵ Deblo **nes*, **nos* kot nenaglasnica se je ohranilo v tož./rod./daj. za 1. os. mn. (npr. sanskrtsko *naḥ*) in z ničto stopnjo debela **ns* (npr. gotski tož. mn. *uns*, sanskrtsko *asma* < **ns-me* itd.) (SAVČENKO 1974, 243–244). »Dvojinsko« deblo **nō* (psl. *na*, staroind. *nā*, grško *νω*) je vzvratno tvorjeno na podlagi množinske oblike **nōs*, izhajajoč iz razmerja pri končniškem naboru pri o-d.: –ōs (mn.) : –ō (dv.) (SZEMERÉNYI 1970, 200). – Vzporeden razvoj kaže deblo **ues* /**uos* za 2. os. mn. (prim. sti. *vaḥ*), v ničti prevojni stopnji **us-me* (SNOJ 1997, 716).

¹⁶ V srednjebolgarskih in staroruskih besedilih se tudi v množini obliki *ny* in *vy* uporabljata kot daj. mn. namesto '*namъ*' in '*vamъ*' (STANISLAV II, 80).

¹⁷ Slovar' russkogo jazyka XI–XVII vv. (zv. 2, Moskva 1975, 9, geslo: *va*) podaja samo stranskosklonske dvojinske oblike, medtem ko Historyčny slovník belaruskaj movy (1983/2, 283) oblike *va* nima.

Sistem dvojniskih osebnih zaimkov v slovanskih jezikih med jezikovno dediščino in inovacijo

Dvojina kot kategorija je postopoma izginila iz slovničnih sistemov večine slovanskih knjižnih jezikov, kljub temu pa prežitke dvojniskih oblik poznamo iz zgodovinskih virov slovanskih jezikov. Kot samostojna slovnična kategorija se je dvojina ohranila na dveh slovanskih arealih (tj. na južnoslovanskem severozahodu in na slovanskem zahodu) in v treh slovanskih knjižnih jezikih (tj. slovenščini, gornji lužiški srbščini, dolnji lužiški srbščini) oziroma tudi v delu govorov (tj. poljskih). Še pred izginotjem dvojine so se začele pojavljati tudi nove zaimenske oblike, npr. im. dv. za 1. os. *va* (poleg prvotnega **vě*), ki se je razvil pod pritiskom jezikovnega sistema, tj. pod vplivom po spolu razporejenih končnic *-ě* in *-a* (im. dv.) v imenski in zaimenski sklanjatvi in števniku **dьva*, **dьvě* in ujemanjem s homonimno glagolsko končnico **-vě* v 1. os. dv. S pojavom inovativne zaimenske oblike *va* v 1. os. dv. so se na stežaj odprla vrata k razlikovanju spola pri osebnih zaimkih v dvojini (v slovenščini pa še v mn.), kar je bilo dotlej značilno samo za osebne zaimke za 3. os. ed., dv., mn., ki so izvorno povezani s kazalnimi zaimki. Razlika med inovativnim zaimkom *va* in psl. **va* je torej v tem, da se uporabljata za različni slovnični osebi (tj. prva za 1. os. dv., druga pa za 2. os. dv.).

Stara češčina: V stari češčini okrog leta 1300 je bil sistem dvojniskih oblik pri osebnih zaimkih še precej ohranjen, vendar pa se v im. dv. za 1. os. poleg podevanega osebnega zaimka *vě* pod vplivom končnice im. dv. moških zaimenskih in imenskih oblik (npr. *dva*, *dobra*) že pojavlja tudi nova zaimenska oblika *va*, iz enakega razloga pa tudi (nova) glagolska končnica za 1. os. dv. *vedeva*, *prosiva* (namesto prvotno ene same končnice *-vě*: *vedevě*, *proshivě*)¹⁸. Tudi obliki osebnega zaimka *vě* in *va* se v prvi fazi ne uporabljata glede na slovnični spol, prim. *va umřeva hladem* (tj. Adam in Eva); *pod'va va napřed* (VÁŽNÝ II/1, 121). V Jungmannovem slovarju je zaimenska oblika *wa* predstavljena z dvema pomenoma, in sicer kot »nom. et acc. dual. masc.« s pomenom »my dwa, nos duo« (prim. */ž/et' toho žádný nezwie, nežli sama wa gediné* St. skl. 5, 7; */s/libwaž oba wieru sobie 'slibme my dwa'* 1b.8.) in kot »terminatio dualis primae personae« (JUNGMANN V, 6; geslo *wa*), zaimenska oblika *wě* pa kot »nom. dual.« za ženski in moški spol (tj. 'my dvě, nos duae' in 'my dwa, nos duo': *Wě tuto muku trpjwě za naše zlá diela, gichž swě welmi mnoho sdiela* (praví lotr s Kristem ukřižovaný k druhému lotru) (JUNGMANN V, 41). – Nasprotno pa, psl. oblika osebnega zaimka im. dv. za 2. os. **va* se v stari češčini sploh ni ohranila, ampak jo je že pred tem nadomestila množinska oblika *wy*¹⁹, prav tako tudi ne psl. obliki tož. dv. za 1. in 2. os. **na* in **va*, ki sta ju izpodrinila tož. mn. za 1. in 2. os. *ny* in *vy* (in celo izvorni rod. mn. *nás* in *vás*) ali pa obliki rod. dv. *najú*,

¹⁸ Glagolski končnici *-va* in *-vě* (1. os. dv.) se v stari češčini uporabljata ne glede na spol (VÁŽNÝ II/2, 29), razlikujeta se samo po pogostnosti, tj. pogostejša je glagolska končnica *-vě* (HVC 1977, 218).

¹⁹ Prim. tudi J. Jungmanna kvalifikacija: »Dualis hujus pronominis obsoletus est« (JUNGMANN V, 218, geslo: *wy*).

vajú (TRÁVNÍČEK 1935, 354). Za stabilnejše pa so se izkazale oblike dvojniskih stranskih sklonov *najú*, *naiú*, *nají* in *vajú*, *vaiú*, *vají*; *náma* in *váma*.²⁰

Gornje- in dolnjelužiškosrbski jezik: V obeh lužiškosrbskih jezikih se inovativni obliki osebnega zaimka²¹ pojavljata v 1. in 2. os., in sicer: im. dv. *mój* 'midva' in *wój* 'vidva' (gornjelužiško-, narečno dolnjelužiškosrbsko), *mej* in *wej* (dolnjelužiško-, narečno gornjelužiškosrbsko), medtem ko so se v stranskih sklonih ohranile prvotne oblike tipa **naju*, **vaju* in **nama*, **vama* poleg *nama(j)*, *vama(j)* (tj. podaljšane s končajem *-j*). Čeprav mnenja o podrobnostih v razvoju zaimenskih oblik *mój* (*moj*) in *mej* 'midva' niso enotna, se oblike tradicionalno povezujejo z im. mn. *my*: tako je že Arnošt Muka menil, naj bi se množinski zaimek *my* pod vplivom im. dv. pridevnikov (prim. *dobr-ej*) razvil najprej v *mej* (dolnjelužiškosrbsko), nato pa pod vplivom svojilnih zaimkov še naprej do oblike *mój* (gornjelužiškosrbsko) (HEWS XIII, 942–944; geslo: *mój*; HEWS XXI, 1640; geslo: *wój*); temu popolnoma vzporeden je razvoj zaimka im. dv. za 2. os. dv. *wej* (dolnjelužiškosrbsko) in *wój* (gornjelužiškosrbsko).

Poljščina: Sodobna knjižna poljščina dvojine kot slovnične kategorije ne pozna, so pa oblike dvojniskih osebnih zaimkov znane iz pismenstva, npr. stranski skloni osebnih zaimkov *naju* in *waju*; *nama* in *wama* (do 17. stol.), im. dv. osebnega zaimka za 1. os. *wa*: *wszystko, co wa przysięgła* (do 15. stol.), *osiel z wołem: wa nie umiewa oracyj* (16. stol.). Zaimenska oblika *wa* se razlaga – podobno kot v stari češčini – kot nova tvorjenka namesto pričakovane oblike **wie* < psl. **vě*: tudi v poljščini naj bi njegov razvoj spodbudila prav (tako nova glagolska končnica za 1. os. dv. *-wa*, na katere nastanek je že pred tem vplival im. dv. moškega spola samostalnikov in števnikov *dwa, oba* (GHJP 1965, 322, 366; PWGHJP 1970, 130).

1. Pomorjanski govori: V delu pomorjanskih govorov (npr. v slovinskih, v gólcwoczyškem, cecenowskem) je dvojina kot slovnična kategorija še živa in – z izjemo rod./mest. dv. – razmeroma ohranjena. Najpopolneje se je ohranila pri osebnih zaimkih, je pa ponekod razvoj tekkel v smeri brisanja pomenske razlike med dvojniskimi in množinskimi oblikami, še zlasti pri oblikah im. dv. za 2. os., npr. stara oblika za 2. os. mn. **vy* se je ohranila samo in predvsem kot znamenje vikanja 'Vi' (LORENTZ III, 869 in 916). V zgoraj navedenih in še v nekaterih drugih pomorjanskih govorih (npr. Wicko, Gać, Babidól) pa so se je v im. dv. razvile oblike, ki razlikujejo slovnični spol:

- (a) **1. os.:** *ma*, *májü*, *nájü* (moški spol) in *me*, *mə*, *ma* (ženski spol); različice izvirajo iz različnih govorov.
- (b) **2. os.:** *va* (moški spol) in *ve*, *və*, *va* (ženski spol); različice izvirajo iz različnih govorov.

²⁰ Nasprotno s tem so se v slovaščini do 14. stol. ohranile samo oblike za rod./mest. dv. *naju*, *vaju* (STANISLAV II, 297).

²¹ Odrazi psl. osebnega zaimka za 1. os. dv. *wi*, *wje* < **vě* in glagolske končnice za 1. os. dv. *-wi*, *-wje* < **-vě* so kot arhaizmi značilni za jugovzhodne gornjelužiškosrbske govore (HEWS XIII, 942).

Navedene zaimenske oblike se po govorih pojavljajo tudi v različnih kombinacijah:

- (a) obliki *ma* in *va* za oba spola (v delu narečij);
- (b) obliki *ma* in *va* za moški spol, obliki *me* in *ve* za ženski spol (slovinščina, główczyški in cecenowski govor);
- (c) obliki *ma* in *va* za moški spol in obliki *mə* in *və* za ženski spol²² (Wicko, Gać, Babidół);
- (d) za moški spol posebna oblika *májü* ali/in *nájü*; pojavlja se v naslednjih zvezah: *májü uybadvájü* poleg *nájü uybadvájü* in samo *nájü uybadvájü* (žarnowski govor) (LORENTZ III, 920; LORENTZ 1925, 156).

Tudi v pomorjanskih govorih sta v im. dv. prevladala nova zaimka na *m-* (za 1. os.) in *v-* (za 2. os.), ki sta analogno nastala po množinskih zaimkih **my* in **vy*, s končnicama *-a* in *-e* pa se izraža razlikovanje slovničnega spola, podobno kot je to pri glavnem števniku 'dva': *dvaj*, *dvaĵi*, *dvajü* (moški spol) in *dve*, *dva* (ženski/srednji spol) (LORENTZ III, 953).

2. Malopoljski govori: Razen tega se je dvojina kot slovnična kategorija do sodobnega časa ohranila tudi v jugovzhodnih govorih, tj. v delu malopoljskih govorov, in sicer najboljše pri glagolu (prim. *-wa* kot končnico za 1. os dv. sed. časa, *-ta* kot končnico za 2. os. dv. sed. časa itd.), slabše pa pri zaimkih (npr. *do waju* še pomeni 'do vaju dveh'; okolica Puław, Kazimierz ob Wisli), izjemoma pa pri samostalnikih (DGP 1995, 75–76; PWGHJP 1970, 130). Dvojinske oblike osebnih zaimkov se v manjšem delu teh govorov oblikovno in pomensko (funkcionalno) razlikujejo od množinskih, v večini govorov pa so podvojinile (dualizirale) množino, tj. izpodrinile množinske oblike zaimkov in same prevzele pomen množine.

Slovenščina: Tudi slovenski osebni zaimki v im. dv. za 1. in 2. os. izkazujejo nove oblike, ki so od sredine 16. stol. dokumentirane predvsem za osrednje govore. Med zgodnje inovacije spada pomnožinjenje (pluralizacija) im. dv. v obdobju 16.–18. stol., tj. na mestu dvojinskih oblik se začeta uporabljati množinska *mi* in *vi* (npr. *mi greve*, *mi hozheve*²³; Jurij Dalmatin), kasneje pa se najprej prav v tem sklonu začnejo pojavljati še sklopne oblike tipa *midva*, *vidva* (<**mi dva*, **vi dva*, tj. s pristavkom števnikar *dva*, *dve*) kot pravi osebni zaimki za dvojino, ki se tudi formalno jasno ločijo od množinskih oblik (RAMOVŠ 1952, 84–85). Sklopni zaimki so ugodno vplivali na razvoj spolskega razlikovanja, tipa *midva*, *vidva* (za moški spol) in tipa *midve*, *vidve* (za ženski spol) < *mi dve*, *vi dve*²⁴ in celo tipa *medve*, *vedve* (< *me*, *ve* in števnikar *dve*). Šele sčasoma sta števnikar *dve*, *dva* prodrli tudi v stranskosklonske oblike, tako da so se pojavile dvojnice (npr. *naju* in *naju dveh*; *vaju* in *vaju dveh*; *nama* in *nama dvema*; *vama* in *vama dvema*).

²² To sta izgleda izvorno množinski obliki, tj. *mə* < **my*, *və* < **vy*.

²³ Glagolska končnica za 1. os. dv. *-ve* se danes kot končnica za ženski spol vse bolj uveljavlja tudi v govoru Ljubljane.

²⁴ Razmerje po spolu, podobno kot pri psl. števniku **dъva* in **dъvě*, se je razvilo tudi v glagolski končnici za 1. os. dv. sedanjika: *-va* z izglasnim *-a* kot znamenjem moškega spola (prim. *dva* in *hodiva*, *sva*) in *-ve* z izglasnim *-e* kot znamenjem ženskega spola (prim. *dve* in *hodive*, *sve*).

Slovensko narečno gradivo za osebne zaimke za 1. in 2. os. dv. je bilo sistematično zbrano za projekt *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) in iz njega v svoji doktorski disertaciji izhaja T. Jakop (JAKOP 2004, 56–66, 66–70)²⁵. Na gradivo in analizo v tej disertaciji se pri osvetljevanju izvora (nastanka) besedice *va* v tipološkem in arealnem smislu tudi v pričujočem članku opiram tudi sama.

V sodobnih slovenskih govorih v 1. in 2. os. dv. prevladujejo sklopni zaimki, pri čemer je druga sestavina sklopa (npr. *-dva*, *-dve*) tudi označevalec (marker) slovničnega spola, medtem ko je ta marker v prvi sestavini sklopa neobvezen, zato se prva in druga sestavina v spolu formalno ne ujemata zmeraj, npr. *mídva*, *vídva* in *medva*, *vedva* (za moški spol) poleg *medve*, *vedve* in *mídve*, *vídve* (za ženski spol). Sklopni osebni zaimek je naglašen na prvi ali drugi sestavini sklopa: Sklopni zaimki z naglasom na prvi sestavini (tip *mídva*) so značilni za večino severovzhodnih govorov (npr. koroško-mežiško, severnopohorsko-remšniško narečje), za primorske govore (tj. tersko, severni del nadiškega narečja), za govore na meji gorenjskega, selškega in škofjeloškega narečja, za del vzhodnogorenjskih in vzhodnodolenjskih govorov, za večino kostelskih in večino belokranjskih govorov, za večino govorov štajerske narečne skupine (tj. posavsko narečje, srednještajersko narečje, kozjansko-bizeljsko narečje, južnopohorsko narečje) in za govore prleškega narečja. Sklopne zaimke z naglasom na drugi sestavini (tip *midvá* itd.) pa poznajo osrednja slovenska narečja (JAKOP 2004, 59–60). — Posebnost pri zaimenskih oblikah ženskega spola v koroških (tj. rožanskih, podjunskih, mežiških) in severnopohorskih govorih je končnica *-i* (tj. *mídvī*, *vídvī*), ki je nastala najbrž »po naliki s samostalniško dvojinsko končnico *-i* ali po ujemanju z glagolskimi končnicami ž. sp. na *-vi* (*delavi*)« (JAKOP 2004, 57), torej s posplošitvijo končnice *-i* na vse oblike ženskega spola v im. dv. oziroma 1. os. dv.

V delu koroških govorov in v govorih, povezanih z njimi, tj. v dveh podjunskih in enem severnopohorskem, se v im. dv. za 1. in 2. os. pojavljajo zaimenske oblike za moški in ženski spol, kot so: *'miba* in *'mibi*, *'uiba* in *'uibi* (36/Rinkole-Rinkolach)²⁶; *'niba* in *'nibę*, *'wiba* in *'wibę* (41/Libeliče); **'nəba*, *'məba* in *'nəbǝ*/*'məbi*, **'wəba* in *'wəbǝ* (49/Pernice) (JAKOP 2004, 57; 62), v katerih se medglasni *-b-* razlaga iz soglasniškega sklopa *-dv-* oziroma zaimenske oblike kot sklopi tipa *mi dva*. Na variantnost na vzglasju (tj. *m-* in *n-*) oblik za 1. os. dv. bi lahko vplivala dvojnost zaimenskih osnov, *mi* < **my* in **na-* (prim. **naju* in **nama*)²⁷. Glasovni razvoj *v* > *ǃ/b*, njegov areal in pogoji za nastanek so v dialektologiji že dolgo znani, prav tako tudi rožanski razvoj soglasniškega sklopa *dv-* > *db-*²⁸ v besedah *dvor*, *dva*, *dve*

²⁵ Avtorica obravnava vrsto vprašanj, med drugim predstavlja formalna sredstva za izražanje dvojine pri različnih besednovrstnih skupinah (osebni zaimek, samostalnik, pridevnik, števniki *dva/dve*, glagol), jih analizira in razpravlja o njih v teoretičnem okviru fenomenoloških, tipoloških, funkcijskih, primerjalnojezиковnih, jezikovnozgodovinskih in arealnih pogledov na dvojino (dvojnost) v slovanskih, indoevropskih in neindoevropskih jezikih.

²⁶ Mrežo krajev za SLA navajam po vodniku po zbirki (BENEDIK 1999, 110–117).

²⁷ V nekaterih primerih se vzglasni *n-* lahko razvije fonetično, s popolno redukcijo samoglasnika in priličenjem soglasnikov, npr. gorenjsko *ǃduà:/əndwà:* < *midva*.

²⁸ Razvoj *v* + prednji samoglasnik (tj. refleksi za psl. **i*, **y*, **e*, **ę*, **ě*) > *b* poznamo iz

in tvorjenkah iz njih, neodvisno od sledečega samoglasnika. V prikazu glasovnih značilnosti v podjunskem govoru Kneže-Grafenbacha Tine Logar opiše razvoj tega soglasniškega sklopa z besedami: »*dw* v poziciji pred *a*: in akcentuiranim *ě* skupaj z *d* ali brez njega: (*d*)*ǫ́*:*istə*, *ǫ́*: 'dva', *ǫ́**ǣx* 'dveh'« (FO 1981, 210), vendar pa gornji osebni zaimki z naglasom na prvem (tj. predhodnem) zlogu ne ustrezajo dobesedno razumljeni formulaciji naglasnega pogoja. Najverjetneje gre zgolj za vtis in da torej naglasno mesto v zaimenskem sklopu ni prvotno. Sicer pa razvoj glasovnega sklopa *dv* > *db* (> *b*) ali/in celo *dv* > *dg* > *g* (prim. *gorica* 'ograjen prostor za svinje, ograjen prostor za hišo' < **dvorica*; ŠIVIC-DULAR 1996, 437–449) v posameznih besedah srečujemo tudi zunaj omenjenih govorov. Tako tudi osebni zaimek v perniškem govoru izkazuje nepričakovani *-b-*, čeprav ta govor glasovnega razvoja **v/dv* > [*ǫ́/dǫ́*] > *b/db* praviloma ne pozna (ZORKO 1995, 169–170) in je soglasniški sklop *dv-* razvidno ohranjen v števniku *d'wo*:, *d'wi:ə* 'dva, dve' in sklopnih zaimkih '*mǫbad'wo*:', '*wǫbad'wo*:', '*anad'wo*:' (ZORKO 1995, 175 in 176)²⁹. Zanesljiva rekonstrukcija izhodiščne oblike (tvorjenosti) teh zaimkov je trenutno nemogoča vsaj iz naslednjih razlogov: skromnega korpusa besed z glasovnim sklopom *-dv-*, starih nesklopljenih oblik v stranskih sklonih tipa **naju*, **nama*, premajhnega števila zajetih govorov itd.

Razlaga *-b-* v dvojinskih zaimkih '*miba* in '*uiba* kot poenostavitve *-dv-* v sklopljenih osebnih zaimkih temelji na naslednjih razlogih:

(a) Strukturnomodelni razlog: V im. dv. osebnih zaimkov za 1. in 2. os. v slovenskih govorih prevladujejo oblike, ki so sklopljene iz ustreznega množinskega zaimka in števnik *dva/dve*: *mi dva/dve*, *vi dva/dve*.

(b) Arealni razlog: Areal zaimkov, ki vsebujejo medglasni *-b-*, obkrožajo govori s sklopnimi osebnimi tipa *midva*, *midve*, zato se zdi domnevanje enake tvorbe verjetno.

(c) Glasovnorazvojni razlog: Fonetični razvoj *-du-* > *-ǫ́/db-* v samostalniku *dvor* in števniku *dva*, pozna del rožanskih govorov, del podjunskih govorov pa tako razviti *-ǫ́/db-* poenostavlja še naprej v *-ǫ́-* (RAMOVŠ II, 159; FO 1981, 210)³⁰.

Vendar pa na gornjo razlago meče senco dvoma dejstvo, da se v delu rožanskih govorov kot osebni zaimek za 1. os. dv. '*midva*, *midve*' uporablja zaimek, ki izvira iz zaimka **oba*, **obě* (prim. 13/Kostanje-Köstenberg: *uǫ́à*: in *uǫ́i:ə*; 18/Čahorče-Tschachoritsch: *uǫ́à*: in *uǫ́i:*; 24/Sele-Zell Pfarre: *bà*: in *bì:ə*) (JAKOP 2004, 60)³¹, zato bi

govorov v okolici Tolmina, Kobarida, Bovca in na Zilji in enak razvoj *v* v sklopih *vl-*, *zv-*, *dv-* v rožanščini (RAMOVŠ II, 158–159); širši areal (tj. ziljsko, rožansko, podjunsko, obsoško, nadiško, kraško narečje in baški govor) za glasovni razvoj *v* + sprednji samoglasnik > *b* navaja Jakopova (JAKOP 2004, 110, op. 4).

²⁹ Najpreprostejša razlaga se zdi, da so zaimki tipa *mǫba* 'midva' fonetični karantanizmi, zvezo s koroškimi oblikami pa bi potrjevala tudi perniška dvojica z vzglasnim *n-* (tj. *nǫba* poleg *mǫba*).

³⁰ V nekaterih rožanskih govorih se soglasniški sklop **dv-* ohranja pozicijsko (prim. 11/Loče-Latschach: *ǫ́uà*: proti *ǫ́bì:ə*); enako stanje (razvoj) poznajo še ziljski govori in obsoški govori, prim. *ǫ́uà*: in *ǫ́bìę* (JAKOP 2004, 110–114).

³¹ Iz gradiva v disertaciji ni razvidno, kako se tvorijo osebni zaimki v im. dv. za 2. os.

bilo pri razlagi oblike *'miba* treba najprej zanesljivo izključiti možnost navezave na sklopni zaimek tipa **my (o)ba* (in vzporedno morda tudi **vy (o)ba*).

Tudi za del prekmurskih govorov se izhaja iz poenostavljenega soglasniškega sklopa *-dv-* > *-v-*, tj. *mídva, vídva* > *múva/míva, vúva/víva* (za moški spol) in *mídve, vídve* > *múve/míve, vúve/víve* (za ženski spol) (prim. 388/Gorica, 391/Beltinci, 398/Grad, 402/Šalovci); tudi tu se (kot na Koroškem) v oblikah za ženski spol pojavlja izglasni *-i*, tj. *múvi, vúvi* (390/Strehovci, 400/Križevci, 403/Markovci)³². Težave pri jezikovnozgodovinski interpretaciji teh dvojinskih zaimkov otežuje predvsem dejstvo, da sta končaja *-va* oziroma *-ve* vezana na im. *dv.*, in da so za stranske sklone značilne samo oblike tipa *vaju, naju* (JAKOP 2004, 58, 62) ter da se vzglasni sklop *dv-* v števniku *dva, dve* ohranja (JAKOP 2004, 110, 113). Zato ni mogoče trditi, da se je v gornjih dvojinskih zaimkih *-v-* pojavil izključno kot posledica fonetičnega razvoja brez vpliva že morfologizirane dvojinske končnice za moški spol *-i-va*, ki je značilna tudi za neosebne zaimke (prekm. *etiva, oniva*), pridevnike moškega spola (399/Gornji Petrovci: *'dòbriva, 'lekiva*) in za glagole (JAKOP 2004, 104, 106)³³.

Primerjava med koroškimi in prekmurskimi dvojinskimi osebnimi zaimki, ki izkazujejo domnevno poenostavitev *đb/db* > *ǰ/b* oziroma *dv* > *v*, vodi do naslednjih ugotovitev in značilnosti:

- (a) Na teh dveh področjih se soglasniški sklop *dv-* v števniku *dva, dve* ohrani, v sklopnih osebnih zaimkih pa domnevno poenostavi.
- (b) Soglasniški sklop *-dv-* se poenostavlja v fonetično šibkejši soglasnik *-v-*, čeprav bi v sklopih **bv, *dv, *gv* pričakovali poenostavitev v *b, d, g*³⁴. Pričakovani razvojni potek sklopa **dv* > *-đb/db-* > *-ǰ/b-* izkazuje govor Kneže-Grafenbacha.
- (c) Dejstvo, da naglas v dvojinskih zaimkih na obeh področjih pada na prvi zlog, bi lahko posredno vplivalo na poenostavljanje soglasniškega sklopa v nenaglašenem zlogu.
- (d) Na osamljeni prekmurski razvoj *dv* > *v* (tj. *múva/míva* in *vúva/víva*) bi utegnila vplivati naslonitev na glasovno podobni morfem *-va* z dvojinsko funkcijo pri glagolih, samostalnikih, zaimkih.
- (e) Zdi se, da poenostavitev sklopa *dv* ni dokazljivo samo fonetična, ampak povezana s še drugimi dejavniki (morfološki, morfonološki, besedotvornimi).

³² Dajnko v svoji slovnici navaja sklanjatveni vzorec dvojinskih osebnih zaimkov za 1. in 2. os. : *midva, náj, nama* in *vidva, vaj, vama*, »/k/ot oblikovne različice« pa še »*miva / mive* in *mía / mie* za 1. os. ter *viva / vive* in *vía / vie* za 2. os. *dv.* » (RAJH 2002, 88–89), ob tem, da se soglasniški sklop *dv* razvidno ohranja v vseh oblikah števnikar *'dva'*: im./tož. *dv. dva* in *dve*, rod. *dv. dvy*, daj./mest./orod. *dv. dvema* (RAJH 2002, 96).

³³ Jakop tu piše: »V prekmurskem narečju imajo dvojinski pridevniki značilno končnico *-iva*.«; Ramovš pa pravi samo »končnica nom. acc. du. pridevnikov je urejena po zaimkih« (RAMOVŠ 1995, 143). Izvor samoglasnika *-i-* v končaju *-iva* ni jasen, morda gre za izvorno moški končaj *-i* < **-ǰjǰ* pri določnih pridevniki.

³⁴ Ramovš govori o poenostavitvah v naslednjih soglasniških skupinah: *bv, pv* > *b, p*; *vl-* > *l-*; v skupinah z več soglasniki itd. zaradi disimilacijskega vpliva ustničnika, asimilativnega vpliva sledečega dolgega *u* in *o*. (RAMOVŠ II, 134).

Že prej sem omenjala dvojniski osebni zaimek za 1. os. *mija* 'midva' iz pesmi Marinke Bobnice (SNPI, št. 149 in št. 337). Primerljivi dvojniski zaimki za 1. in 2. os. se danes pojavljajo v jugozahodnem delu panonske narečne skupine: južnopohorsko narečje (356/Zafošt – Slovenska Bistrica: *mija* 'midva' in *mije* 'midve', *vija* 'vidva' in *vije* 'vidve'; 357/Lobnica: *mija* in *miji*, *vija* in *viji*), slovenskogoriško narečje (363/Šentilj v Slovenskih goricah), del prleškega (374/Ljutomer) in haloško narečje (386/Cirkulane; tu imata funkcijo im. mn.). V delu slovenskogoriških govorov se obliki za moški in ženski spol ločita tudi po tvorjenosti, prim. 365/Kremberk: za moški spol '*mi:jja* [in '*mɛ:* za ženski spol], za ženski spol '*vi:jja* [in '*vɛ:* za ženski spol]³⁵; v moški obliki opazamo nek medglasni *-j-* (tj. '*mi:jja*, '*vi:jja*) (JAKOP 2004, 61), katerega izvor ni jasen in omogoča različne interpretacije. Zaimenske oblike *mija* in *mije/miji* Jakopova razlaga iz silno reduciranih sklopov s števnikom *dva*, *dve* (JAKOP 2004, 58) in se pri tem sklicuje na gradivo³⁶, iz katerega se vidi, da se števnik v zaimku ponekod res podvaja, vendar pa najpogosteje takrat in tam, ko marker 'dva' za dvojino v prvi sestavini ni več prepoznaven (npr. *mija/vija dva*, *müva/vüva dva*). Po drugi strani pa ob siceršnji nerazvidnosti prvine 'dva' v zaimkovnih oblikah *mija/vija*, *müva/vüva* zgolj na podlagi interpretacije teh osebnih zaimkov kot sklopov tipa *mi dva* in domnevnega fonetičnega razvoja *-dva > -ja/-va*, nikakor ni dokazano, da imamo pred seboj sklopne zaimke tipa *mi dva*. V dvojniskih oblikah *mija*, *vija* in *mije*, *vije* sta zanesljivo določljivi samo naslednji dve značilnosti: (a) pomnožinjenje (pluralizacija) dvojine z zaimkoma *mi* 'mi, midva' in *vi* 'vi, vidva'; (b) spolna markerja *-a* (za moški spol) in *-e* (za ženski spol) na koncu besede. Med tema dvema razvidnima sestavinama se nahaja besedotvorno nejasni *-j-* oziroma celo *-j-* (365/Kremberk). Če bi lahko fonetično določili razmerje med njima v smislu kronološke zaporednosti oziroma izvornega prvenstva (tj. da se soglasniški sklop *-dv-* lahko obrusi do *-j-* ali *-j-*), bi to bistveno pripomoglo tudi k prepoznavanju besedotvorne (morfemske) sestave teh zaimkov. Če bi izhajali iz prvotnosti glasovnega niza *mi-j-j-*, bi se z zlitjem (kontrakcijo) fonetično sorodnih glasov znotraj istega zloga *mi:jja-* lahko razvil glasovni

³⁵ Podobno stanje je znano tudi drugod, npr. v notranjskem narečju (152/Hrušica: '*mi:dva* in '*mi:ɛ*), vzhodnodolenjskem govoru (276/Zavinek: *miɛ:dva* in *mi:*, *vi:dva* in *viɛ*), južnobelokranjskem narečju (286/Stari trg ob Kolpi: *midvâ* in *mi:*, *vidvâ* in *vi:*), sevniško-krškem in laškem govoru posavskega narečja (278/Kostanjevica na Krki: '*mi:dva* in '*miɛ*, '*vi:dva* in '*viɛ*; 302/Lokavec: '*mi:dva* in '*miɛ*;) (JAKOP 2004, 61). To stanje kot celota bi posredno lahko kazalo, da se je model sklopnih osebnih zaimkov s števnikom '2', postopoma širil na ves paradigmatski vzorec. – V nasprotju s tem pa v delu govorov na skrajnem zahodu (89/Ročinj; 96/Grgar, 101/Sovodnje) in jugovzhodu (283/Banjaloka, 284/Spodnja Bilpa, 296/Metlika), v baškem govoru (158/Rut) množinski obliki *mî*, *vî* še vedno uporabljata tudi v funkciji dvojniskih (JAKOP 2004, 61).

³⁶ Med narečji s slovenskega vzhoda, kjer naj bi dvojniski osebni zaimki vsebovali celo podvojeni števnik 'dva', Jakopova navaja naslednja: severnopohorsko-remšniško in srednjesavinjsko narečje (326/Vojnik: '*mi:ja d'vâ:*, '*mi:je d've:* in '*vi:ja d'vâ:*, '*vi:je d've:*), južnopohorsko narečje (npr. 354/Žiče: '*midva* (*d'uâ:*) in '*vidva* (*d'uâ:*); 359/Miklavž na Dravskem polju: '*mi:jadva*, '*mi:jidvej* in '*vi:jadva*, '*vi:jidvej*), slovenskogoriško narečje (368/Črešnjevci: '*mi:ja* poleg '*mi:jad'va:*, '*me:j* poleg '*me:idvej* in '*vi:ja* poleg '*vi:jad'va:*, '*ve:j* poleg '*ve:idvej*), prleško narečje, haloško narečje, prekmursko narečje (404/Gornji Senik-Felsőszölnök: '*müva d'va:*, '*müve d've:j* in '*vüva d'va:* '*vüve d've:j*).

niz *mi.ja* Izhajanje iz glasovnega niza *mij-* kot prvotnega, pa je fonetično bistveno manj ugodna za razvoj prehodnega *-j-* v kompleksnejši glasovni niz *mi-j-a*³⁷. Zaradi preskromnega števila narečnih oblik, primerljivih z *mi-j-a*, in tudi zaradi še vedno premalo podrobnega poznavanja fonetično pričakovanih možnosti pri radikalnejših poenostavitvah glasovnih sklopov, se nam zanesljiva in čisto fonetična interpretacija v tem trenutku še izmika. Vsekakor se ne zdi prav verjetna tako radikalna obrusitev soglasniškega sklopa, da se ne bi prepoznavno ohranil noben izmed dveh soglasnikov v prvotnem sklopu, kot se to domneva pri zaimku *mija/mijja* < **mi dva*. Zato ne izključujem morfonološkega vpliva, zaradi katerega bi k zaimkoma *mi* in *vi* v dvojinski funkciji lahko »pristopil« *-j-* iz stranskosklonskih oblik **naju*, **vaju* –, tako da se je analogno nastali osnovi *mi-j-*, *vi-j-* dodajal samo še marker za sklon in spol, npr. *mij-a*, *vij-a* in *mij-e*, *vij-e*.

V funkciji osebnega zaimka za 1. in 2. os. dv. se v delu slovenskih zahodnih govorov, npr. v severnem delu kraškega narečja (prim. 96/Grgar: *məd'ru:ye* in *vəd'ruye*) (JAKOP 2004, 61) in nadiškem narečju (prim. 81/Ošnje-Osgnetto: *vedrù:he*) (JAKOP 2004, 70)³⁸, pojavlja posebna skladijska zveza *mi/vi* + vrstni števniki *drugi*. Palatalizacijska premena v obliki za moški spol im. mn. *-druz* je še praslovanski arhaizem, ki je značilen za nedoločno in določno obliko **druz-i*/**druzi-ji*, ne pa tudi za oblike za ženski spol im. mn. *-drù:he* (prim. psl. **drugy* in **drugy-je*). Števnika se dodajata im. mn. osebnih zaimkov *mi*, *vi* in služita kot markerja za razlikovanje po spolu. Ta besedna zveza je verjetno nastala v množini, nato pa se je skupaj z oblikoma '*mi* in '*vi* po analogiji začela prenašati tudi v dvojino. Dvojinski pomen se še enkrat poudari z dodajanjem števnik *dva*, *dve* v nekaterih zahodnih govorih (prim. 80/Špeter Slovenov: *mi drù:z dvà:*, *mi drù:he dvie* in *vi drù:z dvà:*, *vi drù:he dvie*), kar tipološko ustreza besedni zvezi **mi dva* > *midva*. Slovanskih vzporednic za takšno tvorbo osebnih zaimkov za 1. in 2. os. dv. ni. Obstajala je sicer besedna zveza s pomenom količine, katere sledi so se ohranile v več slovanskih jezikih (ali njihovih govorih) in ki samo deloma spominja na gornjo. Sestavljata jo dve sestavini, in sicer zaimek *samъ* (v prvem delu) in vrstilni števniki *drugъ/tretъjъ/četvrtъ* itd. (v drugem delu)³⁹, tako da izbira vrstilnega števnik govori o številu elementov v skupni količini. Če se torej kot druga sestavina pojavlja vrstilni števniki **drug-*, sestavljata skupno količino dva elementa. Obe sestavini v besedni zvezi sta se najprej pregibali po imenski sklanjatvi (npr. rod. ed. **sama druga*), kasneje pa se je vsaj ena izmed njiju (tj. ali prva ali druga) začela pregibati po zaimenski oziroma sestavljeni pridevniški sklanjatvi tipa **samogo druga*, **sama drugogo*, **sama drugajego*: prim. strus. /.../ *toliko samogo li četverta pusti i kъ otcju*; /a/ *mostniku samomu drugu ěxati na dva konexъ sъ otrokomъ*; *samomu drugomu sъ parobkomъ* (SREZNEVSKIJ III, 255;

³⁷ Zahvaljujem se kolegi Petru Jurgecu, da je bil pripravljen teoretično razpravljati o čisto fonetičnem pogledu na možnost poenostavljanja soglasniških skupin v govoru, pa tudi o konkretni možnosti poenostavitve skupine *-dv-* v sklopnem zaimku oziroma njene ohranitve v števniku (5. decembra 2005).

³⁸ Glede areala te skladijske zveze se v tem članku opiram izključno na gradivo iz disertacije T. Jakop, čeprav je areal iz predstavljenega gradiva za SLA razviden samo okvirno.

³⁹ Že Miklošič opozarja tudi na neslovanske vzporednice, npr.: stvn. *selb ander*, *selb niund*; nem. *Gott bewahrte Noe selb achte* (MIKLOŠIČ, 821).

geslo: *samъ*); rus. *sam-drug* 'v dvoje' *sam-tretěj* 'v troje', *sam-p'at* 'v petero', *samos'moj* 'v osmero' itd.; stčeš. /p/riwedli *sama druhého*.; /k/rome Noe *sama osmého*; (JUNGMANN IV, 13, geslo: *sám*). Ta skladijska zveza je postala izhodišče tudi za izpeljanke z nesklonljivo prvo sestavino *samo-* in pridevniško sklanjanim vrstilnim števnikom v drugem delu tipa **samo-drugъjъ*⁴⁰. Posebnost izražanja količine s to skladijsko zvezo je, da je položaj osebe, ki je izražena s zaimkom **samъ*, izpostavljen in individualiziran – zato se tudi povedek slovnično ujema z zaimkom **samъ* –, medtem ko so vsi ostali elementi količine pojmovani kot nerazčlenjena celota. Navadno se skladijska zveza **samъ drugъ*, **samъ tretъjъ* itd. v literaturi razlaga ali v kolektivnem (prim. rus. 'vdvoem', 'vtroem' itd., sln. v *dvoje*, v *troje* itd.) ali v sociativnem smislu (sln. *samodrûg* 'ki je s kom drugim'; ESSJ III, 216).

Po drugi strani so za velik del romanskih govorov ob latinskih *nos* 'mi' in *vos* 'vi' (ali celo namesto njih) značilne še gramatikalizirane novotvorjenke *nos/vos alteros* in *nos/vos alteras* na razmeroma obsežnih ozemljih, prim. špan. *nosotros/nosotras*, portugalsko, okcitansko, ital. *noi/noialtri*, *voi/voialtri*, nareč. *nojaltri/nialtri* in *vojaltri* (Ancona) itd., furl. *noàltris*, *voàltris* (SKUBIC 1982, 185; ILIESCU 1972, 146; ROHLFS 160–161; TEKAVČIĆ 246). Pri tem najbrž stanje osebnoimenskih oblik v posameznih furlanskih govorih kaže na 2. os. mn. kot impulzno točko te romanske inovacije, prim. furlansko *voátriš* 'vi' (Chiusaforte) < *vos* – *alteros/alteri*, kjer je ta dodatek povečeval razliko med 1. in 2. os. mn. (GARTNER 1984, 90–97)⁴¹. Glede na besedotvorne, pomenske in arealne razloge se zdi slovenske narečne oblike osebnih zaimkov tipa **my druzi* bolje razlagati kot kalke po romanskih – najverjetneje furlanskih – govorih, ne pa kot preoblikovano slovansko dediščino, in torej v sestavini *druzi/druge* videti (drugostni) vrstni zaimek in ne vrstilnega števnik.

⁴⁰ Med tovrstnimi besednimi zvezami (oziroma tvorjenkami) ima najširši areal leksikalizirana zveza **sama druga byti* v pomenu 'gravida' poleg **samodruga(-ja) byti*, prim. slš. *samodruhá*, gluž. *samodruha*, dluž. *samodruga*, češ. *žena samodruhá* 'nosečnica' (ESSJ III, 216, ki navaja še druge vzporednice iz slovanskih jezikov). – Pleteršnikov slovar navaja precej tovrstnega gradiva, ki kaže tudi že nadaljnje pomenske razvoje: prim. števnik (»num.«) *samodrûg* 'selbstander': *samodrug sem* (Ribn.-C.); *sam* ali *samodrug* (Kast. [Rož.], Jsvkr.; *samodruga je* 'sie ist schwanger' (Mikl., Blkr.-Levst.(Rok.); 'doppelt' (Boh.); *samodrugo povračati* (Krelj.); števnik *samotretji* 'selbstdritt' (Jan., Ribn.-M., Levst.(Sl.Spr.); 'dreifältig' (Boh.); števnik *samočetrti* 'selbvierť' (Levst. (Sl. Spr.)); *samočetrtto* 'vierfach': *samočetrtto povrniti* (trub., Krelj.); — adverb *samosedêmkrat* 'siebenfältig': s. *povrniti* (Dalm.); števnik *samoôsmi* 'selbacht'(Trub.-Mik.); *Bog je Noaha samosmega ohranil* (Dalm.) (PLETERŠNIK II, gesla *samo-*, *passim*). – Hrvaške / srbske tvorjenke so se uvrstile med pravno terminologijo: *samodrug*, *samotret*, *samošest*, *samodeset*, itd.: »povodac priseže *samodrug*, secundo se, se secundus«, *samotret*, se *tercius*, met *tercius*, *tercius met*, on sam sa dva porotnika«. V Hercegovini je še iz 18. stol. znan običaj, da se kraja poravnava po načelu: lupež treba da plati »samosedmo«, »od brava sedam« (MAŽURANIĆ II, 1016: geslo *porota*, 1284: geslo *samočetvrt*; SKOK 1973, 197). – Tudi slovaščina pozna tvorjenke tipa *samodruhý*, *samotretí*, *samosiedmy* poleg *sámsiedmy*, *samoôsmy* itd. (HSSJ 2000, 214–218).

⁴¹ Za romanistično sodelovanje se zahvaljujem mag. Agati Šega, Petru Crisetigu, študentu primerjalnega slovanskega jezikoslovja, pa prav tako za dodatne informacije o nadiškem narečju.

Iz gornje razprave izhaja, da je pluralizacija dvojine tudi v slovenskih govorih prostorsko najbolj razširjena, zato se – z izjemo rožanskih zaimkov tipa **oba*, **obě* – v funkciji osebnega zaimka za 1. in 2. os. dv. uporabljata izvorno množinski obliki *mi* in *vi* < **my* in **vy* ali pa (še nekoliko kasnejši) sklopni zaimki naslednjih vrst:

- (a) *mi / vi* + glavni števnik *dva / dve*,
- (b) *mi / vi* + vrstni zaimek *drugi*,
- (c) *mi / vi* + dvojniski morfem *-va/-ve*,
- (d) *mi / vi* + analogni(?) *-j-a*.

Povzetek ugotovitev

Izhajajoč iz primerjalno-zgodovinske analize dvojniskih osebnih zaimkov za 1. in 2. os. v slovenščini in slovanskih jezikih ter upoštevajoč njihove razvojne značilnosti in težnje, lahko ugotovitev o izvoru besedice *va* iz pesmi *Sveti Tomaž umrje* strnemo takole:

1. Praslovanski osebni zaimek **va* (im. dv. za **2. os.**) je dokazljivo izpričan samo v starocerkvenoslovanskih besedilih, vezanih za južnoslovanski in staroruski prostor.
2. Osebni zaimek *va* se v zahodnoslovanskih jezikih (ali samo govorih) v času 13.–14. stol. pojavlja najprej kot dvojnica k podedovanemu zaimku **vě* 'midva' (stara češčina, stara poljščina) za **1. os. dv.** 'midva', sčasoma pa se gramatikalizira kot osebni zaimek za moški spol (poljska narečja). Zaimek se je razvil analogno pod vplivom imenske in pridevniške končnice *-a* (im. dv.) in nove glagolske končnice *-va* za 1. os. dv.
3. Besedica *va* iz ljudske pesmi ni dokazani gramatikalizirani osebni zaimek za 2. os. dv. (tj. nima ga ne knjižni jezik in ne slovenski govori). Funkcijo osebnega zaimka samo dopuščamo, zato ker se v dveh primerih (od štirih) pojavlja na mestih, kjer bi iz skladenjsko-pomenskih razlogov pričakovali dvojniski osebni zaimek moškega spola za 2. os. 'vidva', vendar pa to še ne dokazuje, da gre za prežitek psl. zaimka **va* za isto slovnično osebo. Po eni strani zato, ker zaradi fragmentarnega gradiva, s katerim razpolagamo, manjka podatek, kako bi se glasila oblika 2. os. dv. osebnega zaimka za »dvojniski« osebek ženskega spola. Po drugi strani pa tudi zato, ker se v drugih dveh primerih (od štirih) besedica *va* pojavlja na mestih, kjer bi iz skladenjsko-pomenskih razlogov pričakovali moško obliko števnika 'dva'. Stično točko med obema domnevnima funkcijama besedice *va* predstavlja tudi v formalnem smislu števnik *dva*, s katerim se v slovenskih govorih najpogosteje tvorijo novi osebni zaimki 1.-3. os. dv. *midva*, *vidva*, *onadva*.
4. Poleg tega služi *-va* v knjižni slovenščini (in govorih) tudi kot signal za glagolsko končnico (končaj) v 1. os. dv. (*nosiva*) in za im. dv. moškega spola v narečnih pridevnikih tipa *dobriva* (prekmursko). Iz vsega skupaj je razvidno, da je *-va* postal izrazit morfem za različne oblike moškega spola v im. dv. in 1. os. dv.
5. Ker domnevni osebni zaimek *va* (2. os. dv.) nima opore v glagolski končnici

- (končaju) *-ta* (2. os. dv.), tudi njen morebitni vpliv na nastanek tega osebnega zaimka ni verjeten. Prav tako ni verjeten njegov razvoj po konverziji, tj. s prevedbo končnice *-va* za 1. os. dv. v osebni zaimek za 2. os. dv. Primerjalna tipologija nas uči, da se osebni zaimki v slovanskih jezikih prevajajo vodoravno iz enega slovničnega števila v drugega, tj. ali s pomnoženjem (pluralizacijo) dvojine, kar pomeni vdor množinskih oblik v isto slovnično osebo ali/in sklon v dvojini, ali pa s podvojinjenjem (dualizacijo) množine oziroma vdorom dvojninskih oblik v isto slovnično osebo ali/in sklon v množini (npr. 1. os. mn. > 1. os. dv. itd.); ni pa mogoč prevod hkrati še po vertikali, tj. ob prehodu iz enega slovničnega števila v drugega se ne spreminjata ne oseba in ne sklon, razen kadar so vertikalni prehodi sistemsko pogojeni znotraj istega slovničnega števila (npr. prevod osebnega zaimka za rod. > tož. itd.).
6. Ni verjetno, da bi besedica *va* nastala kot enklitična oblika zaimka, zato ker se te v slovenščini ne pojavljajo v im./zv. dv. za 2. osebo, ampak so značilne za daj./tož./rod. ed. 1. in 2. os. (prim. *mi, me; ti, te*) in za daj./tož./rod. ed./dv./mn. 3. os. (prim. *mu, ga; ji, jo; jim, jih; jima, ju*).
 7. Besedica *va* v navedenih položajih se teoretično lahko interpretira vsaj na dva načina: (a) kot invertirani ujemalni prilastek v im. dv. moškega spola *dva* (npr. *volka va, vranova va* < **volka/vranova dva* namesto nezaznamovanega **dva volka/vranova*); (b) kot pristavek (apozicija) *vidva* ob samostalnikih *volka/vranova* (npr. *volka va, vranova va* < **volka/vranova vidva*); prva možnost razlage se zdi verjetnejša.
 8. Besedico *va* in števnik *dva* vežejo enakoglasnost, enozložnost in isto naglasno mesto, vendar pa bi njuna etimološka identifikacija zahtevala pojasnitev nepričakovane obrusitve glasovnega sklopa *dv-* > *v-*. Gotovo pa so besedici *va* v pomenu 'vidva' glasovno najbližje zaimenske oblike *viva/vüva* 'vidva' (štajerski in prekmurski govori), ki so tvorjene vzporedno z oblikama *miva/müva* 'midva', vendar pa imajo naglas na prvem zlogu.
 9. Pesem *Sveti Tomaž umrje* spada v najstarejšo plast ljudskih pesmi, vendar pa to ne pomeni avtomatično tudi vzporedne jezikovne arhaičnosti. Neposrednega in zanesljivega jezikoslovnega dokaza za trditev, da slovenska besedica *va* ni prežitek psl. osebnega zaimka **va* (2. os. dv.), ni mogoče podati, pač pa se zdi iz v kontekstu dosedanje razprave verjetno, da gre za mlajšo, čisto slovensko tvorjenko, ki je prej kot ne tesno genetsko povezana z narečno obliko zaimka *viva* 'vidva', in morda tudi s števnikom 'dva'.

Viri in uporabljena literatura

- ARUMAA III – Arumaa, Peeter, *Urslavische Grammatik*, III. Band: *Formenlehre*, Heidelberg, Carl Winter Universitätverlag 1985.
- BABIČ – Babič, Vanda, *Učbenik stare cerkvene slovanščine*, Ljubljana 2003.
- BELIĆ 1932 – Belić, Aleksandar, *Istorija srpskohrvatskog jezika II/1, Reči sa deklinacijom*, Drugo izdanje, Beograd 1965.
- BENEDIK 1999 – Benedik, Francka, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana, Založba ZRC SAZU 1999.
- BREZNIK 1921 – Breznik, Anton, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Druga, predelana izdaja, Prevalje, Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja 1921.
- DGP 1995 – Dubisz, S. – Karaś, H. – Kolis, N., *Dialekty i gwary polskie*, Warszawa, Wiedza Powszechna 1995.
- DIELS 1963 – Diels, Paul, *Altkirchenslavische Grammatik, Mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch*, I. Teil: Grammatik, II. Ausgewählte Texte und Wörterbuch, 2. Auflage, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag 1963.
- ESSJ – Bezljaj, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Tretja knjiga, Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Etimološko-onomastična sekcija, Ljubljana, Založba Mladinska knjiga 1995.
- FO 1981 – *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom* [gl. red. akademik Pavle Ivić], Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hrvatske, Posebna izdanja, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo 1981.
- GARTNER 1984 – Gartner, Th., *Raetoromanische Grammatik*, Vaduz / Liechtenstein 1984, Unveränderter Neudruck der Ausgabe von 1883.
- GHJP 1965 – Klemensiewicz, Zenon / Lehr-Splawinski, Tadeusz / Urbańczyk, Stanisław, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa, PWN 1965.
- HEWS – Schuster-Šewc, Heinz, *Historisch-etymologische Wörterbuch der sorbischen Sprachen* 13, Bautzen 1984, – *Historisch-etymologische Wörterbuch der sorbischen Sprachen XXI*, Bautzen 1988.
- HSSJ 2000 – *Historický slovník slovenského jazyka V (R–Š)*. Bratislava, VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied 2000.
- HVČ 1977 – Lamprecht, Arnošt – Šlosar, Dušan – Bauer, Jaroslav, *Historický vývoj češtiny*, Praha, Statní pedagogické nakladatelství 1977.
- ILIESCU 1972 – Iliescu, Maria, *Le Frioulan, À partir des dialectes parlés en Roumanie*, The Hague – Paris, Mouton 1972.
- JAKOP 2004 – Jakop, Tjaša, *Dvojina v slovenskih narečjih*, Doktorska disertacija, Ljubljana, marec 2004.
- JUNGMANN – Jungmann, Josef, *Slovník česko-německý*, Díl V (W–Ž), 2., nezměněné vydání (1. vyd. 1839), Praha, Academia 1990.
- KLS – *Krajevni leksikon Slovenije*, IV. knjiga: Podravje in Pomurje, [S sodelovanjem

- Franceta Planine pripravil in uredil Roman Savnik], Ljubljana, Državna založba Slovenije 1980.
- LORENTZ 1925 – Lorentz, Friedrich, *Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache*, Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter 1925.
- LORENTZ III – Lorentz, Fryderyk, *Gramatyka pomorska*. Tom III. Wrocław–Warszawa–Kraków 1962.
- MAŽURANIĆ – Mažuranić, Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Drugi dio P–Ž, Pretisak »informator« – Zagreb 1975.
- MERHAR 1961 – Merhar, Boris, *Slovenske ljudske pesmi*, Ljubljana, Mladinska knjiga 1961, 178 str. [Knjižnica Kondor, Izbrana dela iz domače in svetovne književnosti, 45].
- MIKLOŠIČ – Miklosich, Franc, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae 1862–1865.
- NARTNIK 1988 – Nartnik, Vlado, K obravnavi dvojine v povojnih slovenskih slovnica, Zbornik *Obdobja 8: Sodobni slovenski jezik, književnost in literatura*, Ljubljana 1988, 375–381.
- NARTNIK 1989 – Nartnik, Vlado, Še nekaj o zvezdnih imenih med Slovenci, *Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja*, Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici, Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1989, 191–202.
- NARTNIK 1998/99 – Nartnik, Vlado, Pregibanje spregalnoosebni zaimkov pogovorne slovenščine med nemščino in italijanščino, *Slava*, Debatni list, letnik 12, 1998/99, št. 2, 77–82.
- PLETERŠNIK — Pleteršnik, Maks, *Slovensko-nemški slovar*, Drugi del P–Ž, V Ljubljani 1895.
- PWGHJP 1970 — Kuraszkiewicz, Władysław, *Podstawowe wiadomości z gramatyki historycznej języka polskiego*, Warszawa 1970.
- RAJH 2002 — Rajh, Bernard, *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika*, Maribor 2002.
- RAMOVŠ II – Ramovš, Fran, *Historična gramatika slovenskega jezika II: Konzoznantizem*, Ljubljana 1924.
- RAMOVŠ 1952 – Ramovš, Fran, *Morfologija slovenskega jezika* Ljubljana, DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo 1952.
- RAMOVŠ 1995 – Ramovš, Fran, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I.*, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 1995.
- ROHLFS – Rohlf, Gerhard, *Historische Grammatik der Italienischen Sprache und ihrer Mundarten*, Band II: *Formenlehre und Syntax*, Bern 1972².
- SAVČENKO 1974 – Savčenko, A.N., *Sravnitel'naja grammatika indoevropskix jazykov*, Moskva, Vysšaja škola 1974.
- SJS 1966 – *Slovník jazyka staroslověnského I.* / *Lexicon linguae palaeoslovenicae I.*, Praha, Academia, nakladatelství Československé akademie věd 1966, 162 (geslo va).
- SKOK 1973 – Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III* (poni–Ž), Zagreb, JAZU 1973.
- SKUBIC 1982 – Skubic, Mitja, *Uvod v romansko jezikoslovje*, Ljubljana 1982.
- SLP – *Slovenske ljudske pesmi I*, Ljubljana, Slovenska matica 1997, Druga

- nespremenjena izdaja, VII–XXIII, – *Slovenske ljudske pesmi* II, Ljubljana, Slovenska matica 1981, Uvodna beseda (str. 1–2), – *Slovenske ljudske pesmi* IV, Ljubljana, Slovenska matica 1981.
- SNOJ 1997 – Snoj, Marko, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997.
- SNP – Štrekelj, Karel, *Slovenske narodne pesmi* I, Ljubljana, Izdala in založila Slovenska matica 1895–1898.
- SREZNEVSKIJ – Sreznevskij, I.I., *Materialy dlja slovarja drevne-russkogo jazyka* I–III, Petersburg 1893–1903.
- STANISLAV – Stanislav, Ján, *Dejiny slovenského jazyka* II, Druhé, doplnené vydanie, Bratislava 1958.
- SZEMERÉNYI 1970 – Szemerényi, Oswald, *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1970.
- ŠIVIC-DULAR 1996 — Šivic-Dular, Alenka, Slovensko *gorica/zorica* 'dvorišče', 'vaški trg', 'ograda', *Slavistična revija* 1996, letnik 44, št. 4, 437–449.
- ŠMITEK 1998 – Šmitek, Zmago, *Kristalna knjiga, Mitološko izročilo Slovencev*, Ljubljana, Forma 7, 1998, 199 str. [– Sveti Tomaž: 57, 72, 104, 139–142, 144, 146–149, 151, 155]
- TEKAVČIČ – Tekavčić, Pavao, *Grammatica storica dell'italiano*, Volume III: Morfosintassi, Bologna, Società editrice il Mulino.
- TRÁVNÍČEK 1935 – Trávníček, František, *Historická mluvnice československá*, V Praze 1935.
- VÁŽNÝ — Vážný, Václav, *Historická mluvnice česká* II, *Tvarosloví*, 1 *Skloňování*, Praha, Statní Pedagogické Nakladatelství 1964. – *Historická mluvnice česká* II, *Tvarosloví*, 2 *Časování*, Praha, Statní Pedagogické Nakladatelství 1964–1967.
- ZORKO 1995 – Zorko, Zinka, *Narečna podoba Dravske doline*, Kulturni forum Maribor 1995.
- ZSSP – *Začasni slovar slovenskih priimkov*, [Odg. ur. akademik France Bezlaj], Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija, Ljubljana 1974.

The Slovenian *va* in the context of Slovenian and Slavonic personal dual pronouns

Summary

*The paper presents the functional and structural, dialectological, areal and comparative-linguistic analysis of the Slovenian word *va*, appearing only in four places in the legendary poem *Sveti Tomaž umrje* (Holy Thomas Dies) – twice as the personal pronoun for the 2nd p. d. and twice as the numeral two. The purpose of the analysis was to establish the origin of *va*, i.e. whether this is a rarely expressed (Old Church Slavonic, Russian-Czechoslovakian) original Slavonic morphological archaism or a*

*later homonym, similarly as in western Slavonic languages. Based on the accessible material and methods used in the linguistic research, it was not possible to directly and linguistically or reliably prove that the word va was not a remnant of the ancient Slavonic personal pronoun *va (2nd p. d.) although it seems more probable in the context of the entire analysis that it is a younger and entirely Slovenian creation, which is probably genetically closely connected with the dialectal form of the pronoun viva 'vidva' (you two) and perhaps also the numeral 'dva' (two).*

Alenka Šivic-Dular, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000
Ljubljana
E-pošta: alenka.sivic@guest.arnes.si